

Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού

ΠΟΡΙΣΜΑ

(Ν. 3094/2003 «Συνήγορος του Πολίτη και άλλες διατάξεις», Άρθρο 3 § 5)

ΘΕΜΑ:

«Προβλήματα στην υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες».

Αν.Συνήγορος του Πολίτη: Βασίλης Καρύδης

Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη: Γιώργος Μόσχος

Ειδικοί Επιστήμονες: Ιωάννα Κουβαριτάκη, Σαμάνθα Στρατιδάκη

Νοέμβριος 2015

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του κατά το άρθρο 103 § 9 του Συντάγματος και το ν.3094/2003, έχοντας εξετάσει τα τελευταία χρόνια μεγάλο αριθμό αναφορών από γονείς, εκπαιδευτικούς και επιστημονικούς συλλόγους και φορείς για θέματα σχετικά με την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (ΕΑΕ) παιδιών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ε.ε.α), συντάσσει το παρόν Πόρισμα το οποίο γνωστοποιείται, διαβιβάζεται και κοινοποιείται αρμοδίως.

B. ΣΥΝΟΨΗ

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διερευνήσει μεγάλο αριθμό αναφορών σχετικά με τη μη εφαρμογή διατάξεων της ισχύουσας νομοθεσίας για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία ή/και με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες¹ (εφεξής: αναπηρία/ε.ε.α), ιδίως όσον αφορά:

- α) την ένταξη, τη φοίτηση και την ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στο γενικό σχολείο, με παράλληλη στήριξη ή με φοίτηση σε τμήματα ένταξης,
- β) τη λειτουργία των Σχολικών Μονάδων Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ), ιδίως αναφορικά με την έλλειψη/ανεπάρκεια εκπαιδευτικού (ΕΠ), ειδικού εκπαιδευτικού (ΕΕΠ) και ειδικού βοηθητικού προσωπικού (ΕΒΠ) και
- γ) τη στελέχωση και λειτουργία των Κέντρων Διάγνωσης, Διαφοροδιάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ).

Η Αρχή έχει επανειλημμένως διατυπώσει διαπιστώσεις και προτάσεις αναφορικά με τα προβλήματα στην ΕΑΕ, σε σειρά εγγράφων προς τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, σε Πόρισμα προς τον Υπουργό Παιδείας,² καθώς και σε ετήσιες και ειδικές εκθέσεις³. Το κύριο ζήτημα που αναδεικνύεται στο παρόν Πόρισμα είναι η **χρόνια υποχρηματοδότηση της ΕΑΕ** και, συνακόλουθα, η ανεπάρκεια των διατιθέμενων πόρων για την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α., στη βάση των ειδικών θεσμοθετημένων μέτρων για την πραγμάτωση του δικαιώματός τους στην εκπαίδευση, ισότιμα προς τον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό.

¹ ΝΟΜΟΣ 3699 ΦΕΚ Α 199/2.10.2008 «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες».

² «Εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιούλιος 2009) <http://www.synigoros.gr/resources/docs/173844.pdf>
«Συμβολή του Συνηγόρου του Πολίτη στον _δημόσιο _διάλογο για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» Μάιος 2008 <http://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.anaphries.32689>

³ Ετήσια Έκθεση 2014, ειδική έκθεση για την καταπολέμηση των διακρίσεων, διακρίσεις λόγω αναπηρίας, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες παιδιών με αναπηρία, σελ 125 : <http://www.synigoros.gr/resources/docs/ee2014-12-diakriseis--2.pdf> , Ετήσια έκθεση 2013, ειδική έκθεση για την καταπολέμηση των διακρίσεων, διακρίσεις λόγω αναπηρίας, δικαιώματα παιδιών με αναπηρία, σελ 108 :<http://www.synigoros.gr/resources/docs/10-diakriseis--2.pdf>

Ειδικότερα:

Η ΕΑΕ, σε αντίθεση με τη γενική αγωγή, βασίζεται κυρίως σε έκτακτο και προσωρινό προσωπικό (αναπληρωτές) καθώς, σε πάγια βάση, δεν πληρούνται οι υφιστάμενες οργανικές θέσεις με διορισμό μόνιμου προσωπικού, ούτε συστήνονται επαρκείς οργανικές θέσεις εκπαιδευτικού, ειδικού εκπαιδευτικού και ειδικού βοηθητικού προσωπικού στις ΣΜΕΑΕ.

Επίσης, μακροχρόνια και σε πάγια βάση, οι πιστώσεις που διατίθενται για τη στελέχωση των ΣΜΕΑΕ ή την εκπαιδευτική υποστήριξη μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στο γενικό σχολείο δεν συνάδουν με τις υποχρεώσεις της Πολιτείας, όπως αυτές προκύπτουν από την ισχύουσα νομοθεσία. Συγκεκριμένα, δεν επαρκούν για την παροχή των θεσμικά προβλεπόμενων ειδικών υποστηρικτικών μέτρων για εξειδικευμένο προσωπικό, κατάλληλα προσαρμοσμένα εκπαιδευτικά προγράμματα και διδακτικό υλικό, ούτε αντιστοιχούν στις πραγματικές και διαπιστωμένες εκπαιδευτικές ανάγκες του ενδιαφερόμενου μαθητικού πληθυσμού. Υπογραμμίζεται ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών αυτών, ως επί το πλείστον, είναι γνωστές εκ των προτέρων και, συνεπώς, ο κατάλληλος προγραμματισμός είναι δυνατός.

Πέραν της χρόνιας ανεπάρκειας πιστώσεων για την πρόσληψη εκπαιδευτικών, ΕΕΠ και ΕΒΠ καθεαυτής, σοβαρό ζήτημα αποτελεί η πραγματοποίηση, κατά τα τελευταία σχολικά έτη, μεγάλου μέρους ή ακόμη και του συνόλου των προσλήψεων για την ΕΑΕ, μέσω προγραμμάτων του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ). Σύμφωνα με ενημέρωση από τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του αρμόδιου Υπουργείου, το γεγονός οφείλεται στη μη κατανομή πιστώσεων από τον τακτικό προϋπολογισμό προς την ΕΑΕ. Ωστόσο, επισημαίνεται ότι ο τακτικός κρατικός προϋπολογισμός *προβλέπει* πόρους για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, όπου είναι ενταγμένη και η ΕΑΕ.

Η κατά βάση υπαγωγή της ΕΑΕ σε συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα ΕΣΠΑ διασφαλίζει μεν ορισμένες παροχές ελαφρύνοντας τον κρατικό προϋπολογισμό, αλλά σε καμία περίπτωση δεν διασφαλίζει την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α, σε συμφωνία με την ισχύουσα νομοθεσία - ούτε καν σε αναλογική βάση ή στη βάση εκπαιδευτικών κριτηρίων, δηλαδή σε κάποια αντιστοιχία με τον αριθμό των μαθητών και τις διαπιστωμένες από τους αρμόδιους φορείς ε.ε.α τους, ανά εκπαιδευτική περιφέρεια. Επιπλέον, οι χρονοβόρες διοικητικές διαδικασίες που αφορούν στα προγράμματα ΕΣΠΑ επιτείνουν τις ήδη υφιστάμενες καθυστερήσεις στην πραγματοποίηση των προσλήψεων, με συνέπεια την ετεροχρονισμένη τοποθέτηση των αναπληρωτών και, συνακόλουθα, την καθυστερημένη έναρξη του σχολικού έτους στις ΣΜΕΑΕ, αλλά και τη φοίτηση μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. σε

γενικά σχολεία χωρίς την αναγκαία εκπαιδευτική υποστήριξη από την έναρξη, και συχνά για σημαντικό μέρος, του σχολικού έτους.

Περαιτέρω, με την υπαγωγή της σε προγράμματα του ΕΣΠΑ, η ΕΑΕ συνολικά αντιμετωπίζεται ως «καινοτόμος» δράση, έκτακτη και προσωρινή, μολονότι αφορά σε - γνωστές εκ των προτέρων - πάγιες και διαρκείς ανάγκες και των δύο βαθμίδων της υποχρεωτικής Εκπαίδευσης, και σε υλοποίηση θεσμοθετημένων μέτρων.

Αντίστοιχα παρατηρούμενα προβλήματα στη στελέχωση των ΚΕΔΔΥ έχουν ως συνέπεια σοβαρές καθυστερήσεις, δυσλειτουργίες και, σε πολλές περιπτώσεις, αδυναμία επιτέλεσης του έργου των ΚΕΔΔΥ σε όλο το εύρος των προβλεπόμενων στη νομοθεσία αρμοδιοτήτων τους.

Τα συνολικά διαπιστωθέντα από την Αρχή χρόνια προβλήματα – όσον αφορά τη σύντμηση του σχολικού έτους και την υπέρμετρη δυσλειτουργία σε πολλές ΣΜΕΑΕ, αλλά και τη στέρηση θεσμοθετημένων μέτρων υποστήριξης αναγκαίων για τη διασφάλιση της ισότιμης πρόσβασης στην εκπαίδευση - έχουν ως συνέπεια την παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. σε πάγια βάση, και τη σταθερή διάκριση εις βάρος τους στη βάση της αναπηρίας.

Γ. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το **δικαίωμα στην εκπαίδευση**, κατοχυρωμένο σε διεθνή και ευρωπαϊκά νομικά κείμενα προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων, είναι καθεαυτό θεμελιώδες και καταλυτικό για την υλοποίηση των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, των οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Η μη πραγμάτωσή του καθιστά την πρόσβαση σε άλλα δικαιώματα θεωρητική, και το άτομο ευάλωτο σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁴. Στο ελληνικό **Σύνταγμα**⁵ θεσπίζεται η, τουλάχιστον, εννεαετής υποχρεωτική εκπαίδευση για όλους. Παράλληλα, προβλέπεται η υποχρέωση του κράτους *«να ενισχύει ... αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους»* αναγνωρίζοντας ουσιαστικά το δικαίωμα σε ειδική εκπαιδευτική υποστήριξη, στη βάση της αρχής της ισότητας. Για τα άτομα με αναπηρίες κατοχυρώνεται ειδικά το *«δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που*

⁴ General comment no 11 para. 4, Committee ICESCR.

⁵ Σ.αφ.16.

εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας».

Με βάση το Σύνταγμα⁶, νομοθετήματα τα οποία, κατόπιν της κύρωσής τους, αποτελούν εθνικό δίκαιο με αυξημένη τυπική ισχύ, υπερισχύοντας από κάθε αντίθετη διάταξη νόμου, όπως η **Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών**⁷, καθώς και ο **Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης** - ο οποίος έχει καταστεί νομικά δεσμευτικός με την επικύρωση της Συνθήκης της Λισσαβόνας⁸ - κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση χωρίς διάκριση.

Το **Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα**⁹ επιβάλλει σθεναρή υποχρέωση στα κράτη μέλη για προοδευτική και πλήρη υλοποίηση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, «για καθέναν», χωρίς διάκριση¹⁰, έτσι ώστε «η μόρφωση να καθιστά κάθε πρόσωπο ικανό να διαδραματίσει ένα χρήσιμο ρόλο σε μία ελεύθερη κοινωνία»¹¹. Το κανονιστικό περιεχόμενο της διάταξης¹², εμπεριέχει ως βασικά και αλληλένδετα χαρακτηριστικά τις έννοιες:

α) **πρόσβαση** από άποψη φυσική και οικονομική, σε ισότιμη βάση και χωρίς διάκριση στο νόμο και την πράξη,

β) **παροχές** επαρκείς (εξοπλισμό, επιμορφωμένο προσωπικό και προγράμματα),

γ) **καταλληλότητα** του περιεχομένου της εκπαίδευσης (παιδαγωγικές μέθοδοι, σχολικά προγράμματα) από άποψη ποιότητας και εκπαιδευτικών στόχων, ιδίως όσον αφορά την «ολιστική ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας»¹³, την «αίσθηση αξίας» του ανθρώπου, το «σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»,

δ) **προσαρμοστικότητα** στις μορφωτικές και κοινωνικές ανάγκες των μαθητών.

Εάν τα προαναφερθέντα δεν πληρούνται, δεν θεωρείται ότι το δικαίωμα υλοποιείται.

Η **Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού**¹⁴ κατοχυρώνει το δικαίωμα πρόσβασης κάθε παιδιού σε κατάλληλη και ποιοτική εκπαίδευση, χωρίς διάκριση και στη βάση των ίσων ευκαιριών¹⁵, προσδιορίζοντας την έννοια της ποιότητας με τη

⁶ Σ αρ. 28 παρ. 1.

⁷ Αρ. 14 και Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο, άρθρο 2.

⁸ Αρ.14, 21. Βλ. και αρ. 24, 26.

⁹ Ν. 1532/1985, ΦΕΚ Α'25.

¹⁰ αρ.2.

¹¹ αρ.13.

¹² Αναλύεται από την Επιτροπή του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.

¹³ Παρατηρήσεις (αρ. 13) της Επιτροπής για την παρακολούθηση του Διεθνούς Συμφώνου για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα για το άρθρο 13 που αφορά την εκπαίδευση.

¹⁴ v.2101/1992

¹⁵ αρ. 2, αρ.28, Ν. 2101/92 ΦΕΚ Α'192

θεσμοθέτηση συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων¹⁶. Η εκπαίδευση δεν επικεντρώνεται πλέον στην απόκτηση γενικών γνώσεων αλλά πρέπει να έχει ως άξονα το παιδί, δηλαδή, να ευνοεί τη συνολική ανάπτυξη της προσωπικότητας και τις ικανότητες κάθε παιδιού ατομικά, να είναι προσαρμοσμένη στις ιδιαίτερες ανάγκες του ανάλογα με την εξέλιξή του, να το ενδυναμώνει με στόχο την αυτονομία και να το προετοιμάζει για τη ζωή σε μία κοινωνία με πνεύμα κατανόησης, αποδοχής, ισότητας και σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Κάθε παιδί έχει δικαίωμα στην εκπαίδευση και τη συμμετοχή χωρίς διάκριση. Επιπλέον, για το παιδί με αναπηρία αναγνωρίζεται ειδικά το δικαίωμα για «*αποτελεσματική πρόσβαση στην εκπαίδευση*», με τρόπο ώστε να επιτευχθεί «*η πληρέστερη δυνατή κοινωνική ένταξη και προσωπική ανάπτυξή του*».

Η **Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρίες**¹⁷ κατοχυρώνει τα δικαιώματα των προσώπων με αναπηρίες σε μη διάκριση και σε συμμετοχή σε ένα εκπαιδευτικό σύστημα *συνεκπαίδευσης*, με στόχους την προσωπική τους ανάπτυξη στο μέγιστο δυναμικό, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν αποτελεσματικά σε μία ελεύθερη κοινωνία, και την ενίσχυση της αξιοπρέπειας, της αξίας και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ιδίως, διασφαλίζονται «*εξατομικευμένα μέτρα υποστήριξης, σε περιβάλλοντα που μεγιστοποιούν την ακαδημαϊκή και κοινωνική ανάπτυξη, σύμφωνα με το στόχο της πλήρους ενσωμάτωσης*»¹⁸.

Διάκριση¹⁹ θεωρείται οποιοσδήποτε διαχωρισμός, αποκλεισμός, ή περιορισμός ενός παιδιού στη βάση της αναπηρίας του – συμπεριλαμβανομένης της άρνησης εύλογων προσαρμογών - που έχει ως σκοπό ή αποτέλεσμα να εμποδίσει ή να ακυρώσει την αναγνώριση, απόλαυση ή υλοποίηση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, σε ίση βάση με τους συνομηλικούς του.

Ο νόμος 3699/2008 για την «**Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες**» αντικατέστησε το ν. 2817/00 και ισχύει όπως έχει τροποποιηθεί με τα αρ. 26 του ν. 3879/ 2010, αρ. 56 του ν. 3966/2011, αρ. 28 του ν. 4186/2013, αρ. 14 του ν. 4229/2014 και αρ. 46 του ν. 4264/2014.

Βάσει των διατάξεων του, η Πολιτεία δεσμεύεται να αναβαθμίζει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της ΕΑΕ ως αναπόσπαστο μέρος της υποχρεωτικής και δωρεάν δημόσιας παιδείας και να διασφαλίζει ίσες ευκαιρίες. Ο νόμος θεσπίζει συγκεκριμένους στόχους

¹⁶ αρ.29, Ν. 2101/92 ΦΕΚ Α'192

¹⁷ Ν.4074/2012 ΦΕΚ Α'88.

¹⁸ Ν.4074/2012 ΦΕΚ Α'88, αρ. 24.

¹⁹ Ν.4074/2012 ΦΕΚ Α' 88, αρ.2 «"Discrimination on the basis of disability" means any distinction, exclusion or restriction on the basis of disability which has the purpose or effect of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise, on an equal basis with others, of all human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field. It includes all forms of discrimination, including denial of reasonable accommodation;»

της ΕΑΕ για τους μαθητές με αναπηρία/ε.ε.α, τη φοίτηση με ειδικά υποστηρικτικά μέτρα, όπως η παράλληλη στήριξη και τα τμήματα ένταξης σε γενικά σχολεία, καθώς και τη λειτουργία διαγνωστικών και υποστηρικτικών φορέων όπως τα ΚΕΔΔΥ. Επίσης, ρυθμίζει οργανωτικά θέματα, όπως και θέματα του εκπαιδευτικού, ειδικού εκπαιδευτικού και ειδικού βοηθητικού προσωπικού.

Σε συνέχεια τροποποιήσεων του νόμου, ειδικά «...η παράλληλη στήριξη-συνεκπαίδευση μπορεί να παρέχεται και μέσω προγραμμάτων εξειδικευμένης εκπαιδευτικής υποστήριξης για ένταξη μαθητών με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, τα οποία εντάσσονται σε Πράξεις που συγχρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από το Δημόσιο στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ)...»²⁰.

Δ. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει εκθέσει, κατ' επανάληψη, εγγράφως προς το αρμόδιο Υπουργείο Παιδείας και τις περιφερειακές υπηρεσίες του τα προβλήματα που έχει διαπιστώσει στην εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης και στη λειτουργία των τμημάτων ένταξης, των ΣΜΕΑΕ και των ΚΕΔΔΥ, επισημαίνοντας ιδίως:

- την αναντιστοιχία των διατιθέμενων πιστώσεων με τις θεσμικές προβλέψεις και τις πραγματικές, διαπιστωμένες ανάγκες των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. συνολικά,
- τη μη σύσταση οργανικών θέσεων, ή μη πλήρωση αυτών από μόνιμο προσωπικό στις ΣΜΕΑΕ, καθώς και την ανεπάρκεια του προσωπικού σε αριθμό και ειδικότητες,
- την έλλειψη προγραμματισμού για έγκαιρη κάλυψη των αναγκών, με συνέπεια την πάγια καθυστέρηση της έναρξης λειτουργίας των ΣΜΕΑΕ και των Τμημάτων Ένταξης και της έναρξης παροχής παράλληλης στήριξης, σε σχέση με την έναρξη του σχολικού έτους.

Σε πλήθος απαντητικών εγγράφων των κατά τόπους Διευθύνσεων Εκπαίδευσης και της Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής του Υπουργείου προς τον Συνήγορο του Πολίτη, αποτυπώνεται η πάγια ανεπάρκεια των πιστώσεων για την κάλυψη των διαπιστωμένων αναγκών σε παράλληλη στήριξη, για τη λειτουργία του συνόλου των τμημάτων ένταξης και για την κάλυψη των αναγκών των ΣΜΕΑΕ Πρωτοβάθμιας και

²⁰ Ν.3699/2008, αρ. 6, παρ. 1, εδαφ.β όπως τροποποιήθηκε από το αρ. 56 του Ν. 3966/2011.

Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και η προτασόμενη «αδυναμία» αντιμετώπισης του προβλήματος.

Ειδικότερα, σε έγγραφο της Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής²¹ αναφέρεται ότι η εν λόγω Διεύθυνση «πραγματοποίησε **το 100% των προσλήψεων που έγιναν κατά τη σχολική χρονιά 2013-2014 αποκλειστικά από συγχρηματοδοτούμενα προγράμματα ΕΣΠΑ²² καθώς ο Τακτικός Προϋπολογισμός δεν κατένειμε καμία πίστωση στην Ειδική Αγωγή**», ενώ αναγνωρίζεται ότι οι διαδικασίες είναι «**χρονοβόρες και οδηγούν σε ακούσιες καθυστερήσεις**».

Αναφορικά με την αναγκαιότητα ίδρυσης ΣΜΕΑΕ και τμημάτων ένταξης, το Υπουργείο όσο και περιφερειακές υπηρεσίες του έχουν ενημερώσει κατ' επανάληψη την Αρχή ότι μέχρι το σχολικό έτος 2009-2010 εκδίδετο εγκύκλιος από τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, που αφορούσε στην υποβολή προτάσεων από τις κατά τόπους Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης για ίδρυση ΣΜΕΑΕ και τμημάτων ένταξης, η οποία δεν έχει εκδοθεί κατά τα τελευταία έτη.

Αναφορικά με το ζήτημα της έλλειψης μόνιμου προσωπικού στην ΕΑΕ, το Υπουργείο, με το προαναφερόμενο έγγραφο, ενημερώνει την Αρχή ότι «**οι ΣΜΕΑΕ στελεχώνονται από μόνιμους εκπαιδευτικούς Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης οι οποίοι διαθέτουν τα προβλεπόμενα προσόντα στην Ειδική Αγωγή και τοποθετούνται με μετάθεση ή με απόσπαση**». Επίσης αναφέρει ότι, παρά τις ενέργειες της Διεύθυνσης Ειδικής Αγωγής, λόγω αναστολής των διαδικασιών του ΑΣΕΠ, δεν έχουν υλοποιηθεί διαγωνισμοί για διορισμό μόνιμου προσωπικού για κάλυψη των αναγκών των ΣΜΕΑΕ.

Τέλος, σε ερώτημα της Αρχής αναφορικά με τη διαφάνεια της διαδικασίας προτεραιοποίησης ορισμένων μαθητών για παροχή παράλληλης στήριξης, ή στελέχωσης ορισμένων τμημάτων ένταξης ή ΣΜΕΑΕ αντί άλλων, οι κατά τόπους Διευθύνσεις Εκπαίδευσης ενημερώνουν ότι, βάσει σχετικής οδηγίας του Υπουργείου, όταν οι πιστώσεις υπολείπονται των λειτουργικών αναγκών, οι αναπληρωτές εκπαιδευτικοί ΕΑΕ τοποθετούνται κατόπιν συνεργασίας του αρμόδιου Διευθυντή Εκπαίδευσης με τον Προϊστάμενο του οικείου ΚΕΔΔΥ και το Σχολικό Σύμβουλο ΕΑΕ.

²¹ Έγγραφο Υπουργείου Παιδείας με αρ.πρωτ. 71069/Γ6/06.05.2014

²² Έργο: «Πρόγραμμα μέτρων εξατομικευμένης υποστήριξης μαθητών με αναπηρίες ή/και εκπαιδευτικές ανάγκες για τη μεγιστοποίηση της ακαδημαϊκής και κοινωνικής ανάπτυξης με τη χρήση νέων τεχνολογιών και ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού Α.Π 1,2,3» και έργο «**Ανάπτυξη υποστηρικτικών δομών ένταξης και συμπερίληψης στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία – Μετατροπή του Ειδικού Σχολείου σε Κέντρο Υποστήριξης**».

Ε. ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ

Η παροχή Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης σε μαθητές με αναπηρία/ε.ε.α. αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας, κατ' εφαρμογή του εθνικού και διεθνούς δικαίου για την υλοποίηση ειδικών εκπαιδευτικών μέτρων, θεσμοθετημένων με στόχο τη μη διάκριση και την ισότιμη πρόσβαση στο δικαίωμα στην εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία/ε.ε.α.

Ωστόσο, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαπιστώσει ότι **η ισχύουσα νομοθεσία για την ειδική αγωγή και εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α εφαρμόζεται μόνο μερικώς**. Ειδικότερα, ο νόμος 3699/08²³ δεν εφαρμόζεται στο σύνολό του στην πράξη, ενώ το σχετικό κανονιστικό πλαίσιο, σε πολλές περιπτώσεις, κρίνεται ανεπαρκές.

Σημειώνεται ότι τα διαπιστούμενα επί σειρά ετών προβλήματα, παρατηρούνται και για το τρέχον σχολικό έτος 2015-2016, ενώ η δυσλειτουργία στην ΕΑΕ συνολικά φαίνεται να διογκώνεται λόγω της συνεχιζόμενης, γενικευμένης κοινωνικο-οικονομικής δυσχέρειας στη χώρα.

Οι χρόνιες ελλείψεις μόνιμου και επαρκούς ανθρώπινου δυναμικού και πόρων δυσχεραίνουν εξαιρετικά τόσο την ένταξη και φοίτηση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στο γενικό σχολείο, όσο και τη λειτουργία των ΣΜΕΑΕ αλλά και των ΚΕΔΔΥ.

Η εκπαίδευση των παιδιών χωρίς αναπηρία/ε.ε.α. βασίζεται κυρίως σε μόνιμους εκπαιδευτικούς. Αντίθετα, η ΕΑΕ εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την πρόσληψη αναπληρωτών, παρότι η ισχύουσα νομοθεσία²⁴ προβλέπει ότι μόνο «εφόσον υπάρχουν ανάγκες που δεν καλύπτονται με μετάθεση, διορισμό, απόσπαση ή συμπλήρωση ωραρίου, προσλαμβάνονται κατά σειρά αναπληρωτές ή ωρομίσθιοι εκπαιδευτικοί...» και, συνεπώς, ότι η αναπλήρωση δεν θα πρέπει να αποτελεί ούτε κύριο, ούτε αποκλειστικό τρόπο, άλλα να έπεται των άλλων τρόπων κάλυψης των θέσεων εκπαιδευτικού προσωπικού.

Συνέπεια των παραπάνω είναι να αποκλείεται η επίτευξη των στόχων της ΕΑΕ σύμφωνα με τις προβλέψεις του νόμου για την εκπαίδευση και την κοινωνική ένταξη των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α., στο μέτρο που δεν διασφαλίζονται:

- η έγκαιρη διάγνωση και αξιολόγηση των ε.ε.α τους,

²³ ανεξάρτητα από τυχόν ζητήματα συμβατότητας με τη νομοθεσία αυξημένης τυπικής ισχύος η οποία κατοχυρώνει δικαιώματα ατόμων με αναπηρίες

²⁴ Ν.3699/2008, αρ. 22

- η συστηματική παρέμβαση και η επαρκής παροχή ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης στο γενικό σχολείο,
- η εφαρμογή εξατομικευμένων και ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και προγραμμάτων αποκατάστασης,
- η προσαρμογή του εκπαιδευτικού και διδακτικού υλικού και η χρησιμοποίηση ειδικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού, *καθώς και*
- η παροχή κάθε είδους διευκολύνσεων και εργονομικών διευθετήσεων από τις ΣΜΕΑΕ και τα ΚΕΔΔΥ.

Ειδικότερα, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαπιστώσει τα εξής:

1. Γενικά σχολεία

α. Τμήματα Ένταξης

Σε σχέση με την υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στη γενική πρωτοβάθμια και – ιδίως – τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαπιστώσει ότι, κάθε χρόνο, σημαντικός αριθμός τμημάτων ένταξης (ΤΕ) δεν λειτουργεί, είτε η εκκίνηση λειτουργίας τους καθυστερεί σε σχέση με την έναρξη του σχολικού έτους.

Ιδιαίτερα προβλήματα έχουν παρατηρηθεί τα τελευταία έτη σε απομονωμένες – ορεινές ή νησιωτικές - περιοχές, όπου ΤΕ δεν ιδρύονται ή δεν στελεχώνονται, παρά την ύπαρξη μαθητών με διαπιστωμένες ε.ε.α οι οποίοι χρήζουν ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης. Επίσης, η Αρχή έχει διαπιστώσει περιπτώσεις διακοπής της λειτουργίας ΤΕ κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, λόγω αναχώρησης των εκπαιδευτικών (άδεια αναρρωτική, εκπαιδευτική ή λοχείας, ή μετακίνηση σε κανονική τάξη) και μη αντικατάστασής τους.

Δεδομένης της ανεπάρκειας των διατιθέμενων πιστώσεων, οι κατά τόπους Διευθύνσεις Εκπαίδευσης προβαίνουν στην προτεραιοποίηση της στελέχωσης ορισμένων ΤΕ, με κύρια αναφερόμενα κριτήρια τον αριθμό των ενδιαφερόμενων μαθητών, την εισήγηση του αρμόδιου Σχολικού Συμβούλου ΕΑΕ και τις αιτήσεις προτίμησης των αναπληρωτών εκπαιδευτικών. Ωστόσο, η διαδικασία και τα κριτήρια αυτά δεν είναι θεσμοθετημένα και συνεπώς εγείρονται ζητήματα διαφάνειας, νομιμότητας και διακρίσεων. *Ενδεικτικά*, αναφέρεται – σε σχέση με την μη λειτουργία τμήματος ένταξης στο 3^ο Γυμνάσιο Αχαρνών κατά το σχολικό έτος 2014-15 – ερώτημα/αίτημα ενημέρωσης της Σχολικής Συμβούλου 2^{ης} Περιφέρειας ΕΑΕ προς τον Διευθυντή ΔΕ Ανατολικής Αττικής «...(α) Για ποιο λόγο δεν λειτουργεί το Τμήμα Ένταξης (ΤΕ) στο 3^ο

Γυμνάσιο Αχαρνών, ενώ υπάρχουν μαθητές με διαγνωσμένες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, των οποίων οι γονείς επιθυμούν τη φοίτησή τους στο εν λόγω Τμήμα. (β) Με τι κριτήρια απεναντίας, στελεχώθηκε φέτος από τη Διεύθυνσή σας το Τμήμα Ένταξης του 1^{ου} Γυμνασίου Αχαρνών, στο οποίο φοιτούν 20 μαθητές, όλοι χωρίς διάγνωση... Ας σημειωθεί ότι από τα 9 ιδρυμένα ΤΕ της Διεύθυνσης ΔΕ Ανατ.Αττικής, φέτος λειτουργεί μόνο το ΤΕ του 1^{ου} Γυμνασίου Αχαρνών... » (έγγραφο με αρ.πρωτ. Φ1.4/757/18-03-15, που κοινοποιήθηκε στον Υπουργό και τη Δ/ση Ειδικής Αγωγής του ΥΠΟΠΑΙΘ).

β. Παράλληλη στήριξη

Ο Συνήγορος του Πολίτη δέχεται κάθε χρόνο μεγάλο αριθμό αναφορών σχετικά με προβλήματα στην εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης (μη υλοποίηση ή ελλιπής υλοποίηση εγκεκριμένων αιτημάτων, σημαντικές καθυστερήσεις, κ.ά.) και έχει επανειλημμένως διατυπώσει τους προβληματισμούς του σε έγγραφα προς το Υπουργείο και τις κατά τόπους Διευθύνσεις Εκπαίδευσης, καθώς και στο Πόρισμα «Εφαρμογή του θεσμού της παράλληλης στήριξης μαθητών με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες» (Ιούνιος 2009)²⁵.

Πάγια διαπίστωση της Αρχής αποτελεί η σοβαρή ανεπάρκεια των διατιθέμενων πόρων για την υλοποίηση του θεσμού, με κύρια συνέπεια την αδυναμία κάλυψης ή την ανεπαρκή κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών μεγάλου αριθμού μαθητών που χρήζουν και δικαιούνται παράλληλης στήριξης. Ειδικότερα, σε πολλές περιπτώσεις η παράλληλη στήριξη δεν χορηγείται καθόλου σε μαθητές που διαπιστωμένα την έχουν ανάγκη ενώ, όσον αφορά τις περιπτώσεις υλοποίησης, σοβαρά προβλήματα διαπιστώνονται λόγω μερικής και ανεπαρκούς παροχής της στη μεγάλη πλειονότητα των μαθητών που διαπιστωμένα χρήζουν παράλληλης στήριξης πλήρους ωραρίου.

Επιπλέον, οι διοικητικές διαδικασίες πρόσληψης των αναπληρωτών εκπαιδευτικών ΕΑΕ για την παροχή παράλληλης στήριξης, *ουδέποτε* έχουν ολοκληρωθεί με την έναρξη του σχολικού έτους, ενώ συχνά παρουσιάζουν πολύ σοβαρή καθυστέρηση.

Περαιτέρω, έχουν διαπιστωθεί περιπτώσεις όπου η παράλληλη στήριξη παρέχεται από εκπαιδευτικούς οι οποίοι δεν διαθέτουν κατάλληλη εξειδίκευση, ή από εκπαιδευτικό με αναπηρία που μπορεί να παρεμποδίζει ουσιαστικά την υποστήριξη συγκεκριμένων μαθητών (π.χ. κωφή εκπαιδευτικός, την ομιλία της οποίας μαθητής με αυτισμό αδυνατούσε να κατανοήσει, ή εκπαιδευτικοί με κινητικά προβλήματα που αδυνατούσαν να συγκρατήσουν/να ελέγξουν ξαφνικές ή απρόβλεπτες αντιδράσεις

²⁵ [<http://www.synigoros.gr/resources/docs/173844.pdf>]

μαθητών με παρορμητική/δυνάμει βίαιη συμπεριφορά). Επίσης, περιπτώσεις όπου η παράλληλη στήριξη μαθητών σχολείων που απείχαν σημαντικά μεταξύ τους ανατέθηκε σε έναν εκπαιδευτικό, με συνέπεια δυσκολίες στην παροχή της, ή όπου η παράλληλη στήριξη διεκόπη κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, εξαιτίας αποχώρησης του εκπαιδευτικού για προσωπικούς λόγους, για επιμόρφωση, ή λόγω μετακίνησης για την υποστήριξη άλλου μαθητή, ή για την κάλυψη κενού σε κανονική τάξη.

Αντίστοιχα με την περίπτωση των τμημάτων ένταξης, όπως προκύπτει από πλήθος απαντητικών εγγράφων προς τον Συνήγορο το Πολίτη, οι κατά τόπους Διευθυντές Εκπαίδευσης καλούνται να καταλείψουν τις - κατά πολύ λιγότερες από τα εγκεκριμένα αιτήματα - διαθέσιμες πιστώσεις, λαμβάνοντας υπόψη τις εισηγήσεις των αρμοδίων Σχολικών Συμβούλων και των οικείων ΚΕΔΔΥ, είτε δίδοντας προτεραιότητα στην υποστήριξη ορισμένων μαθητών έναντι άλλων, είτε καλύπτοντας μερικώς τις ανάγκες μεγαλύτερου αριθμού μαθητών για λιγότερες ώρες. Ωστόσο, η μερική παροχή παράλληλης στήριξης σε μαθητές που χρήζουν εξατομικευμένης υποστήριξης καθ' όλη τη διάρκεια του σχολικού ωραρίου συχνά δημιουργεί σοβαρά ή και ανυπέρβλητα εμπόδια στην επίτευξη της σχολικής τους ένταξης, φοίτησης και προόδου, αλλά και στην εκπαιδευτική διαδικασία συνολικά, λόγω διαταρακτικής συμπεριφοράς τους ή άλλων προβλημάτων κατά τις υπόλοιπες διδακτικές ώρες. Επιπλέον, όπως προαναφέρεται, η διαδικασία προτεραιοποίησης κάποιων αιτημάτων και τοποθέτησης των αναπληρωτών εγείρει ζητήματα διαφάνειας και διακρίσεων μεταξύ των ενδιαφερόμενων μαθητών.

Περαιτέρω, η πάγια και συχνά σημαντική καθυστέρηση των προσλήψεων αναπληρωτών ΕΑΕ για παροχή παράλληλης στήριξης επιτείνει τις δυσκολίες ένταξης και προσαρμογής των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στο γενικό σχολείο, λόγω της δημιουργίας και εμπέδωσης αρνητικού κλίματος, το οποίο αντιστρέφεται με μεγάλη δυσκολία. Ειδικότερα, μπορεί να δημιουργούνται μαθησιακά κενά, ή να παγιώνονται δυσκολίες στις σχέσεις των μαθητών με ε.ε.α. με τους λοιπούς μαθητές, ή σωρεία άλλων προβλημάτων - που οδηγούν στον στιγματισμό και τον αποκλεισμό τους- στην αντιμετώπιση των οποίων αποσκοπεί η παροχή παράλληλης στήριξης.

Σημειώνεται ότι, κατά τα τελευταία έτη, η α' φάση των προσλήψεων αναπληρωτών πραγματοποιείται προς τα τέλη Οκτωβρίου ή ακόμη και αργότερα, ενώ έχουν σημειωθεί περιπτώσεις όπου η παράλληλη στήριξη έχει χορηγηθεί μόλις κατά τον τελευταίο μήνα του σχολικού έτους, λόγω αλλεπάλληλων καθυστερήσεων στην σχετική διαδικασία.

Επίσης, συμπληρωματικά, αναφέρουμε ότι όσον αφορά τη διοικητική διαδικασία, έχουν διαπιστωθεί περιπτώσεις όπου Διευθυντές σχολείων υποστήριξαν ότι δεν γνώριζαν ότι θα έπρεπε να διαβιβάσουν άμεσα τα σχετικά αιτήματα στην οικεία Διεύθυνση Εκπαίδευσης, αλλά θεωρούσαν ότι αρκούσε να τα διαβιβάσουν *μέχρι την καταληκτική ημερομηνία της 20^{ης} Οκτωβρίου*, με αποτέλεσμα να μην καταστεί δυνατή η έγκαιρη έγκριση από τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής και υλοποίηση των εν λόγω αιτημάτων με την α' φάση των προσλήψεων.

2. Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ)

Η Αρχή, έχοντας δεχτεί και διερευνήσει σημαντικό αριθμό αναφορών, έχει επισημάνει επανειλημμένως προς το Υπουργείο Παιδείας τα προβλήματα που έχει διαπιστώσει στη λειτουργία των ΣΜΕΑΕ, όσον αφορά τόσο την καθυστερημένη έναρξη του σχολικού έτους, όσο και τη φοίτηση και εκπαιδευτική υποστήριξη των μαθητών²⁶.

Ειδικότερα, παρατηρούνται:

- καθυστέρηση έναρξης της λειτουργίας των ΣΜΕΑΕ *κάθε σχολικό έτος*,
- *ενίοτε*, αναστολή της λειτουργίας τους,
- πολύ συχνά, *δυσχερής* λειτουργία λόγω έλλειψης επαρκούς, μόνιμου και κατάλληλου προσωπικού, *καθώς και*
- αναντιστοιχία σε σχέση με τη γενική εκπαίδευση, όπως, μεταξύ άλλων, αναφορικά με τη μη λειτουργία ολοήμερων σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ΣΜΕΑΕ²⁷.

Ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα, κατά την εκτίμηση του Συνηγόρου, αποτελεί η μη σύσταση των νομίμως προβλεπόμενων²⁸ οργανικών θέσεων, καθώς και η μη πλήρωση των υφιστάμενων οργανικών θέσεων, με συνέπεια την έλλειψη μόνιμου εκπαιδευτικού (ΕΠ), ειδικού εκπαιδευτικού (ΕΕΠ) και ειδικού βοηθητικού προσωπικού (ΕΒΠ), παρότι στις ΣΜΕΑΕ υφίστανται πάγιες, γνωστές και διαρκείς ανάγκες.

Η έλλειψη μόνιμου προσωπικού δυσκολεύει σημαντικά τους μαθητές με σοβαρές αναπηρίες/ε.ε.α, καθώς τους στερεί τη διδασκαλία, και την υποστήριξη και γενικότερη φροντίδα από σταθερά πρόσωπα αναφοράς. Ιδίως σε περιπτώσεις όπου η διασφάλιση σταθερότητας αποτελεί στοιχείο καθοριστικής σημασίας όπως, για παράδειγμα, στις διαταραχές του αυτιστικού φάσματος, η εναλλαγή προσώπων

²⁶ Έγγραφα με αρ.πρωτ. 17620/09.2/13.08.2010, 174194/ 1107/2014, 195437/10561/2015, 195773/12598/2015, κλπ

²⁷ Μη εφαρμογή του αρ. 8 παρ 1,εδαφ.α σε συνδ. με αρ. 8 παρ. 2 για τη λειτουργία ολοήμερων σχολείων πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ΣΜΕΑΕ αντίστοιχα με τα γενικά σχολεία.

²⁸ Υ.Α 91076/Γ6/2002 ΦΕΚ Β' 1262.

μπορεί να δυσχεραίνει σημαντικά την εκπαιδευτική διαδικασία, τη σχολική προσαρμογή και την πρόοδο των μαθητών.

Επιπλέον, η μη σύσταση οργανικών θέσεων, ή η μη πλήρωση αυτών από μόνιμο προσωπικό έχει ως συνέπεια οι ΣΜΕΑΕ να στελεχώνονται από προσωπικό το οποίο δεν διαθέτει, και δεν είναι εύκολο να αποκτήσει, εμπειρία και ειδικές δεξιότητες στη διαχείριση των αναγκών και δυσκολιών του συγκεκριμένου μαθητικού πληθυσμού, κατά το σύντομο και συντετμημένο χρονικό διάστημα του σχολικού έτους.

Περαιτέρω, η στελέχωση των ΣΜΕΑΕ από αναπληρωτές - οι οποίοι κατά τα τελευταία έτη προσλαμβάνονται μέσω ΕΣΠΑ - υπόκειται σε προβλήματα αντίστοιχα με αυτά που έχουν ήδη αναφερθεί σε σχέση με την παροχή ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης στο γενικό σχολείο, όσον αφορά την ετεροχρονισμένη τοποθέτηση των αναπληρωτών και την ανεπάρκεια των διατιθέμενων πιστώσεων. Τα προβλήματα αυτά, στην περίπτωση των ΣΜΕΑΕ, έχουν ως συνέπειες την καθυστερημένη έναρξη – και άρα την σμίκρυνση - του σχολικού έτους και τη σοβαρή ανεπάρκεια του προσωπικού σε αριθμό και ειδικότητες.

Ενδεικτικά, σύμφωνα με στοιχεία που έχουν τεθεί υπόψη του Συνηγόρου του Πολίτη²⁹ κατά το σχολικό έτος 2014-15 αναφέρθηκαν προς τις Περιφερειακές Διευθύνσεις Εκπαίδευσης σημαντικά λειτουργικά κενά και ελλείψεις σε ΕΕΠ όπως, μεταξύ άλλων, λογοθεραπευτών (ΠΕ 21/26), ψυχολόγων (ΠΕ 23), φυσιοθεραπευτών (ΠΕ 28), εργοθεραπευτών (ΠΕ 29) κοινωνικών λειτουργών (ΠΕ 30), σχολικών νοσηλευτών (ΠΕ 25), ειδικών σε δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης, προσανατολισμού και κινητικότητας τυφλών (ΠΕ 31) αλλά και ειδικού βοηθητικού προσωπικού (ΕΒΠ).

Τέλος, στις ΣΜΕΑΕ παρατηρείται έλλειψη μέσων, προσαρμοσμένου διδακτικού υλικού, ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων (όπως π.χ. δομημένα διδακτικά προγράμματα για τον αυτισμό), αλλά και έλλειψη εκπαιδευτών με εξειδίκευση ή επιμόρφωση σε δεξιότητες καθημερινής διαβίωσης και λειτουργικότητας που απαιτούνται για μαθητές με απώλεια όρασης, τυφλοκώφωση, αυτισμό, ή πολυαναπηρίες.

Οι παραπάνω σοβαρές ελλείψεις σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό συντελούν, σε πολλές περιπτώσεις, στην αδυναμία των ΣΜΕΑΕ να παράσχουν στους μαθητές επαρκή εκπαίδευση και υποστήριξη ανάλογα με τις αναπηρίες/ε.ε.α τους, ή τα προβλεπόμενα στο νόμο ειδικά προσαρμοσμένα-εξατομικευμένα ή ομαδικά - εκπαιδευτικά προγράμματα, ή τα προγράμματα ψυχοπαιδαγωγικής υποστήριξης, δημιουργικής απασχόλησης, συστηματικής παρέμβασης και αποκατάστασης που πρέπει να παρέχονται κατά κύριο λόγο μέσα από τις ΣΜΕΑΕ³⁰ (όπως εργοθεραπεία,

²⁹ Αναφορά με Φ.Υ195773/2014,

³⁰ Ν.3699/2008, αρ. 2 παρ. 3

λογοθεραπεία, φυσιοθεραπεία, ψυχολογική υποστήριξη), καθώς και κάθε άλλη υπηρεσία που στηρίζει την ισότιμη μεταχείριση και συμμετοχή των μαθητών αυτών στην εκπαίδευση.

Ένα ειδικότερο σοβαρό πρόβλημα που έχει διαπιστώσει η Αρχή αφορά στη μη ίδρυση και λειτουργία Ειδικών Επαγγελματικών Λυκείων (ΕΕΛ) για την φοίτηση, μεταξύ άλλων, των αποφοίτων Ειδικών Επαγγελματικών Γυμνασίων (ΕΕΓ) σε όλη τη χώρα, μολοντί αυτή προβλέπεται ρητά από την ισχύουσα νομοθεσία³¹. Η εν λόγω πρόβλεψη δεν έχει υλοποιηθεί, με αποτέλεσμα οι απόφοιτοι ΕΕΓ που αδυνατούν να φοιτήσουν σε ΕΠΑΛ να στερούνται του δικαιώματος συνέχισης της φοίτησής τους στην εκπαιδευτική αυτή βαθμίδα, ισότιμα με τους λοιπούς μαθητές. Από την διερεύνηση του θέματος όσον αφορά την Περιφέρεια Αττικής, ο Συνήγορος έχει διαπιστώσει ότι η ανάγκη ίδρυσης και λειτουργίας ΕΕΛ αναγνωρίζεται ομόφωνα από τους αρμόδιους φορείς της εκπαίδευσης, ενώ η αρμόδια Περιφερειακή Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας & Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης συνδέει το πρόβλημα πρωτίστως με το γεγονός ότι το Υπουργείο Παιδείας δεν έχει προβεί σε ενέργειες για την ίδρυση νέων σχολικών μονάδων τα τελευταία έτη. Ωστόσο, ο Συνήγορος υπογραμμίζει ότι η ανάγκη λειτουργίας ΕΕΛ δεν αφορά στην ίδρυση μιας *επιπλέον* σχολικής μονάδας σε μια ορισμένη περιοχή, αλλά στην *εφαρμογή της νομοθεσίας όσον αφορά τη λειτουργία ΣΜΕΑΕ της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής βαθμίδας* συνολικά. Ως εκ τούτου, δυνάμει ενδιαφερόμενοι θα πρέπει να θεωρηθούν *όλοι* οι μαθητές της χώρας που αποφοιτούν από ΕΕΓ και δεν έχουν δυνατότητα συνέχισης της φοίτησής τους σε ΕΠΑΛ ή ΓΕΛ, προκειμένου να διασφαλίζεται το δικαίωμά τους στην εκπαίδευση ισότιμα προς τους λοιπούς μαθητές.

3. Λειτουργία των ΚΕΔΔΥ

Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει διαπιστώσει ότι η ανεπαρκής στελέχωση δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στη λειτουργία των Κέντρων Διάγνωσης, Διαφοροδιάγνωσης και Υποστήριξης (ΚΕΔΔΥ) ως προς την υλοποίηση των εκ του νόμου αρμοδιοτήτων τους. Ιδίως σε μεγάλα αστικά κέντρα, τα ΚΕΔΔΥ είναι επιφορτισμένα με την ευθύνη εξυπηρέτησης μαθητικού πληθυσμού που υπερβαίνει σημαντικά τις αντικειμενικές δυνατότητές τους.

Σημειώνεται ότι, σε σχέση με το ζήτημα αυτό, η παρ.6 του άρθ.12 του ν. 3699/2008 προβλέπει ότι το επιστημονικό προσωπικό των ΚΕΔΔΥ *«τοποθετείται ανάλογα με τη διασπορά του μαθητικού πληθυσμού και σε κάθε περίπτωση τοποθετείται μία πλήρης*

³¹ Ν. 3699/08, (άρ. 8 παρ. 1, υποπαρ. γ', όπως τροποποιήθηκε από το Ν. 4186/13, άρθ. 28, παρ. 1

διεπιστημονική ομάδα σε μαθητικό πληθυσμό τουλάχιστον δέκα χιλιάδων (10.000) ατόμων». Μολονότι το «τουλάχιστον» έχει έννοια περιοριστική, γίνεται αντιληπτό ότι ο νομοθέτης θεωρεί ότι ο εξυπηρετούμενος από κάθε διεπιστημονική ομάδα μαθητικός πληθυσμός δεν μπορεί να υπερβαίνει σημαντικά το όριο αυτό, γεγονός που δεν ανταποκρίνεται ούτε κατά προσέγγιση στην πραγματικότητα.

Η ελλιπής στελέχωση των ΚΕΔΔΥ σε σχέση με τον μαθητικό πληθυσμό σε πολλές περιοχές, έχει ως σοβαρή συνέπεια την υπέρμετρη καθυστέρηση στην αξιολόγηση των μαθητών με ε.ε.α η οποία, σε πολλές περιπτώσεις, τους στερεί τη δυνατότητα διεκδίκησης, για το διάστημα αυτό, κατάλληλης εκπαιδευτικής υποστήριξης ή άλλων έννομων δικαιωμάτων ή παροχών στο πλαίσιο του σχολείου.

Η αδυναμία έγκαιρης ανταπόκρισης πολλών ΚΕΔΔΥ στα αιτήματα που δέχονται αποτελεί πάγιο πρόβλημα από την έναρξη λειτουργίας του θεσμού. Χαρακτηριστικά - με εξαίρεση περιστατικά που κρίνονται ως επείγοντα ή ορισμένες κατηγορίες μαθητών που εξετάζονται κατά προτεραιότητα (περιπτώσεις αλλαγής σχολικής βαθμίδας, μαθητές της Γ' Λυκείου) - ο χρόνος αναμονής για μαθησιακή αξιολόγηση σε ΚΕΔΔΥ της Αττικής μπορεί να ξεπερνά τα 2 έτη.

Το πρόβλημα επιτείνεται λόγω της κάλυψης πάγιων αναγκών στελέχωσης των ΚΕΔΔΥ σε ΕΕΠ και ΕΠ αναγκαίων, βάσει του νόμου, ειδικοτήτων από αναπληρωτές, οι οποίοι τα τελευταία χρόνια προσλαμβάνονται πρωτίστως μέσω προγραμμάτων ΕΣΠΑ. Η πρακτική αυτή καθιστά αδύνατη την ολοκληρωμένη αξιολόγηση και υποστήριξη μαθητών και την έκδοση γνωματεύσεων για το χρονικό διάστημα Ιουνίου-Οκτωβρίου, από τη λήξη δηλαδή των συμβάσεων των αναπληρωτών, έως την ολοκλήρωση της διαδικασίας νέων προσλήψεων.

Ενδεικτικά, όπως αναφέρεται στον Συνήγορο του Πολίτη από ΚΕΔΔΥ³² της Αττικής, μέχρι τις 30 Ιουνίου 2014 εξυπηρετούνταν αιτήματα που είχαν υποβληθεί κατά το σχολικό έτος 2011-12 (πέραν εκείνων που είχαν αξιολογηθεί ως ιδιαίτερα σοβαρά ή που αφορούσαν μαθητές οι οποίοι επρόκειτο να μεταβούν σε επόμενη σχολική βαθμίδα) ενώ, στη συνέχεια, η ολοκλήρωση αξιολογήσεων και η έκδοση γνωματεύσεων συνεχίστηκε μετά τις 24 Οκτωβρίου 2014, οπότε και προσήλθαν στην υπηρεσία οι νέοι αναπληρωτές ΕΕΠ.

Αντιστοίχως, όσον αφορά τους μαθητές απομακρυσμένων ή νησιωτικών περιοχών, ένα επιπρόσθετο πρόβλημα αποτελεί το ότι συχνά είναι αναγκασμένοι να μετακινηθούν σε σημαντική απόσταση ή να μεταβούν σε άλλο νησί, προκειμένου να αξιολογηθούν από τα ΚΕΔΔΥ.

³² Έγγραφο με αρ. πρωτ. 1082/11-12-14 .

Ενόψει των παραπάνω, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η θεσμοθέτηση του χρόνου έκδοσης γνωμάτευσης από τα ΚΕΔΔΥ εντός προθεσμίας 45 ημερών³³, παρότι μπορεί να θεωρηθεί ως μια θετική απόπειρα του νομοθέτη να αντιμετωπίσει το σοβαρό πρόβλημα των καθυστερήσεων στην εξυπηρέτηση των αιτημάτων αξιολόγησης, αποδεικνύεται, σε πολλές περιπτώσεις, πλήρως ανεδαφική, δεδομένου του αριθμού των αιτημάτων και των αντικειμενικών δυνατοτήτων των ΚΕΔΔΥ. Σημειώνεται ότι, όσον αφορά τη συγκεκριμένη προθεσμία, επιπλέον ενστάσεις εκφράζονται και για επιστημονικούς λόγους, λόγω της αδυναμίας προκαθορισμού της ακριβούς διάρκειας της διαγνωστικής διαδικασίας σε όλες τις περιπτώσεις.

Τέλος, περαιτέρω συνέπεια των παραπάνω προβλημάτων είναι ότι πολλά ΚΕΔΔΥ αδυνατούν, για αντικειμενικούς λόγους, να υλοποιήσουν τις εκ του νόμου αρμοδιότητές τους όσον αφορά το υποστηρικτικό τους έργο, αναφορικά με τη συνεργασία με τα σχολεία γενικής ή ειδικής εκπαίδευσης ή άλλους φορείς, την παρακολούθηση και αξιολόγηση της εκπαιδευτικής πορείας των μαθητών, την εφαρμογή εξατομικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και την παροχή υποστήριξης σε εκπαιδευτικούς, μαθητές με αναπηρία/ε.ε.α και τις οικογένειές τους.

ΣΤ. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη διερεύνηση του θέματος από τον Συνήγορο του Πολίτη, προκύπτει σαφώς ότι **η εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία/ε.ε.α συνολικά δεν αντιμετωπίζεται από την Πολιτεία ισότιμα με την εκπαίδευση των υπόλοιπων παιδιών.**

Παρότι οι παρούσες εξαιρετικά δύσβατες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες μπορεί να θέτουν περιορισμούς στον τακτικό προϋπολογισμό, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η αντιμετώπιση της ΕΑΕ ως δευτερεύουσας, έναντι, όχι μόνο της Γενικής Εκπαίδευσης, αλλά της Παιδείας συνολικά (όπως προσδιορίζεται από τους υπαγόμενους στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας φορείς στο σύνολό τους) αποτελεί χρόνια πρακτική της διοίκησης.

Το πρόβλημα δεν εστιάζεται αποκλειστικά στην γενικότερη έλλειψη πιστώσεων, αλλά και **στην κατανομή του συνόλου των πιστώσεων από το Υπουργείο Παιδείας μεταξύ των διαφορετικών πεδίων και χρηματοδοτούμενων φορέων της αρμοδιότητάς του και, πιο συγκεκριμένα, στη σοβαρότατη ανεπάρκεια των πιστώσεων που διατίθενται προς τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής για την**

³³ Ν. 3699/2008, αρ.4,παρ. 1, εδαφ.3, όπως τροποποιήθηκε με το ν. 4186/2013, αρ. 28 παρ.22.

υλοποίηση της ΕΑΕ. Κρίσιμο σημείο, δηλαδή, αποτελεί η επικρατούσα αντίληψη για την εκπαίδευση μαθητών με αναπηρίες/ε.ε.α ως δευτερεύουσας σημασίας στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού συστήματος αλλά και της παιδείας στο σύνολό της.

Μολονότι στο νόμο ορίζεται ρητά ότι «η ΕΑΕ, όπως και η γενική εκπαίδευση, είναι υποχρεωτική και λειτουργεί ως αναπόσπαστο τμήμα της ενιαίας δημόσιας και δωρεάν εκπαίδευσης», από την διερεύνηση του Συνηγόρου του Πολίτη δεν προκύπτει ότι στη γενική εκπαίδευση υφίσταται το εύρος και η ποιότητα των προβλημάτων τα οποία είναι συνυφασμένα με την ΕΑΕ.

Χαρακτηριστικά, η εκπαίδευση των παιδιών χωρίς αναπηρία/ε.ε.α, βασίζεται κυρίως σε μόνιμους εκπαιδευτικούς ενώ, αντίθετα, η ΕΑΕ εξαρτάται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την πρόσληψη προσωρινών αναπληρωτών, τόσο εκπαιδευτικών όσο και άλλων αναγκαίων ειδικοτήτων. Επιπλέον, η σταθερή και σοβαρή ανεπάρκεια των διατιθέμενων πιστώσεων για προσλήψεις αναπληρωτών σε σχέση με τις διαπιστωμένες ανάγκες, έχει ως αποτέλεσμα πάγιες και σοβαρές ελλείψεις σε ολόκληρο το φάσμα της ΕΑΕ. Στις ελλείψεις αυτές δεν αποδίδεται από το αρμόδιο Υπουργείο η ίδια βαρύτητα που αποδίδεται σε αντίστοιχες τυχόν ελλείψεις που κατά διαστήματα προκύπτουν στη γενική εκπαίδευση.

Περαιτέρω, όπως αναφέρεται παραπάνω, οι προσλήψεις αναπληρωτών για την ΕΑΕ πραγματοποιούνται, σε πάγια βάση, ετεροχρονισμένα, με αποτέλεσμα τόσο την καθυστερημένη παροχή ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης στα γενικά σχολεία, όσο και την σταθερά παρατηρούμενη καθυστέρηση έναρξης του σχολικού έτους στις ΣΜΕΑΕ, γεγονός που από μόνο του συνιστά διάκριση κατά των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. έναντι των λοιπών μαθητών.

Οι σημειωθείσες καθυστερήσεις και τα συνακόλουθα προβλήματα ενδέχεται να επιτείνονται από χρονοβόρες διοικητικές διαδικασίες των προγραμμάτων ΕΣΠΑ, μέσω των οποίων καλύπτονται κατά τα τελευταία έτη οι ανάγκες στελέχωσης της ΕΑΕ σχεδόν στο σύνολό τους. Ωστόσο, πρωτίστως, **συνδέονται με τη συστηματική απουσία κατάλληλου προγραμματισμού και συντονισμού** των αρμοδίων κεντρικών και περιφερειακών υπηρεσιών της εκπαίδευσης, δεδομένου ότι οι ανάγκες της ΕΑΕ δεν προκύπτουν εκτάκτως, αλλά υφίστανται και είναι γνωστές πριν την έναρξη του εκάστοτε σχολικού έτους και, συνεπώς, ο έγκαιρος προγραμματισμός για την κάλυψή τους είναι εφικτός.

Συνοψίζοντας, σε σχέση με την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α διαπιστώνεται μερική μόνο εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας καθώς, σε πολλές περιπτώσεις, οι εκ του νόμου υποχρεώσεις της Πολιτείας δεν υλοποιούνται.

Η χρόνια ανεπάρκεια σε πόρους και ανθρώπινο δυναμικό και οι ακολουθούμενες διοικητικές πρακτικές – που σαφώς δεν συνάδουν με το γράμμα και το πνεύμα του συνταγματικού και του κοινού νομοθέτη³⁴ - έχουν ως συνέπεια πάγιες και σοβαρές δυσλειτουργίες στις ΣΜΕΑΕ όπου φοιτούν μαθητές με σοβαρές αναπηρίες, καθώς και σοβαρά ελλείμματα στην παροχή ειδικής εκπαιδευτικής υποστήριξης στους μαθητές με αναπηρία/ε.ε.α που φοιτούν στα γενικά σχολεία.

Οι ανεπάρκειες και πρακτικές αυτές, λόγω της πάγιας επανάληψής τους, δίνουν την εντύπωση της κανονικότητας και της νομιμότητας. Ωστόσο, παραβλέπουν την ισχύουσα νομοθεσία και οδηγούν σε διαρκή και μακροχρόνια προβλήματα, καθώς παρεμποδίζουν ουσιαστικά την επίτευξη των στόχων της ΕΑΕ. Η κατάσταση αυτή, όμως, φαίνεται να συνιστά *εν τοις πράγμασι* (de facto) διάκριση, παραβιάζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α, αλλά και το δικαίωμά τους σε ισότιμη πρόσβαση και ίση μεταχείριση σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συνομηλίκους τους μαθητές.

³⁴ Σ. αρ. 16 και 28 παρ. 1 και Ν. 2101/92, Ν. 4074/12, Ν. 3699/08 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει.

Ζ. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η εκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία ή/και ε.ε.α. χρήζει αναδιάρθρωσης με σύνθετη και διεπιστημονική προσέγγιση, υπό το πρίσμα της ολιστικής εφαρμογής των δικαιωμάτων τους, με βάση το ισχύον δίκαιο. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν φαίνεται έτοιμο να ανταποκριθεί πλήρως στις αρχές του διεθνούς δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος, όπως αυτό έχει ενσωματωθεί στο εθνικό δίκαιο, ιδίως σε σχέση με τη μη διάκριση, τη συμμετοχή, την κοινωνική ένταξη και τη συνεκπαίδευση των παιδιών με αναπηρία/ε.ε.α. Η Αρχή έχει ήδη επισημάνει³⁵ ότι είναι αναγκαία η θέσπιση μεταβατικών διαδικασιών για σταδιακές θεσμικές και ουσιαστικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα, προκειμένου αυτό να καταστεί προσβάσιμο σε όλα τα παιδιά με αναπηρία/ ε.ε.α., σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα.

Ως εκ τούτου, οι προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη στο παρόν Πόρισμα - που έχουν ως σημείο αφετηρίας κυρίως τις αναφορές που έχει διερευνήσει η Αρχή - περιορίζονται στο στενότερο πλαίσιο της εφαρμογής της ισχύουσας νομοθεσίας και της βελτίωσης της υφιστάμενης κατάστασης, και συνοψίζονται ως εξής:

1. Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση (γενικά)

Όσον αφορά την ΕΑΕ στο εκπαιδευτικό σύστημα, και με δεδομένο ότι αποτελεί ενιαίο και αναπόσπαστο μέρος της γενικής, δημόσιας και υποχρεωτικής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ο Συνήγορος επισημαίνει ότι **η ΕΑΕ επιβάλλεται να είναι ενταγμένη – και συνεπώς θα πρέπει να επανενταχθεί εν τοις πράγμασι - στον τακτικό κρατικό προϋπολογισμό**, ανεξαρτήτως από τη συμπληρωματική αξιοποίηση προγραμμάτων ΕΣΠΑ για τη διασφάλιση επιπλέον αναγκαίων πόρων.

Επίσης, πέραν των επιπτώσεων της δυσμενούς οικονομικής συγκυρίας στην εκπαίδευση συνολικά, **η Πολιτεία οφείλει να μεριμνά σε σταθερή βάση για την διασφάλιση πόρων για την εκπαίδευση των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α, αντίστοιχων με εκείνους που διατίθενται για τους λοιπούς μαθητές στη γενική εκπαίδευση**, ώστε να τύχουν εφαρμογής οι αρχές της ισότητας και της μη διάκρισης, στην πράξη. Η έννοια των «αντίστοιχων» πόρων εδώ περιλαμβάνει και τις επιπρόσθετες παροχές, αναγκαίες για τη διασφάλιση των θεσμοθετημένων ειδικών εκπαιδευτικών μέτρων υποστήριξης για κάθε μαθητή με αναπηρία/ε.ε.α. Για τον σκοπό αυτό, προτείνεται ειδικότερα:

- Να επαναξιολογηθεί συνολικά η κατανομή των πόρων στους χρηματοδοτούμενους από το Υπουργείο Παιδείας φορείς, κατά τρόπο που να

³⁵ «Συμβολή του Συνηγόρου του Πολίτη στον _δημόσιο _διάλογο για την Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση» Μάιος 2008 <http://www.synigoros.gr/?i=childrens-rights.el.anaphries.32689>

λαμβάνει σοβαρά υπόψη την ΕΑΕ ως σημαντικό, ισότιμο κομμάτι της εκπαίδευσης στο σύνολό της.

- Να διερευνηθεί η δυνατότητα αυτόνομης και διακριτής διάθεσης πόρων από τον κρατικό προϋπολογισμό προς τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, αντίστοιχα με άλλες Διευθύνσεις του Υπουργείου³⁶. Σε αντίθετη περίπτωση, τουλάχιστο να προκύπτει με σαφήνεια η αναλογία των πόρων που διατίθενται για την ΕΑΕ, μεταξύ των πόρων για την γενική Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στο σύνολό της.
- Να διενεργηθεί ο διαγωνισμός του ΑΣΕΠ του οποίου η υλοποίηση εξαγγέλθηκε για το έτος 2012 και δεν έχει πραγματοποιηθεί έως σήμερα, προκειμένου η ΕΑΕ να στελεχωθεί με μόνιμους εκπαιδευτικούς όλων των ειδικοτήτων σε όλες τις βαθμίδες.

2. Ειδικότεροι τομείς της ΕΑΕ:

2.1. Φοίτηση μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. στο Γενικό Σχολείο

Ως προς την παροχή των θεσμοθετημένων μέτρων εκπαιδευτικής υποστήριξης μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α στο γενικό σχολείο (ΤΕ, παράλληλη στήριξη, υποστήριξη από ΕΒΠ) :

- Να υπάρξει ειδική μέριμνα και προγραμματισμός, με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία από το εκάστοτε προηγούμενο σχολικό έτος, για τη διασφάλιση της επάρκειας των διατιθέμενων πιστώσεων, καθώς και για την έγκαιρη ολοκλήρωση των διοικητικών διαδικασιών, ώστε η λειτουργία των ΤΕ, ή η εξατομικευμένη υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α, να ξεκινά με την έναρξη του κάθε σχολικού έτους.
- Όσον αφορά την επιλογή και τοποθέτηση αναπληρωτών εκπαιδευτικών ΕΑΕ ή ΕΒΠ, να θεσπιστούν σαφείς προβλέψεις και διαδικασίες οι οποίες να διασφαλίζουν ότι οι ανάγκες και το συμφέρον των ενδιαφερόμενων μαθητών λαμβάνονται υπόψη, σε κάθε περίπτωση, κατά προτεραιότητα και κατά το μέγιστο δυνατό. Ειδικότερα ο Συνήγορος προτείνει:
 - Να διασφαλιστεί ότι οι ιδιαίτερες ανάγκες κάθε μαθητή λαμβάνονται υπόψη κατ' απόλυτη προτεραιότητα κατά την επιλογή εκπαιδευτικού ΕΑΕ ή ΕΒΠ για την υποστήριξή του. Ενδεικτικά: να επιλέγονται κατά προτεραιότητα εκπαιδευτικοί ΕΑΕ ή ΕΒΠ οι οποίοι διαθέτουν εξειδίκευση ή έχουν λάβει επιμόρφωση

³⁶ Στον κρατικό προϋπολογισμό του 2014, στην κατανομή πιστώσεων προς το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων κατά ειδικό φορέα αναφέρονται διακριτά, μεταξύ άλλων, η Πρωτοβάθμια από τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, οι εισιτήριες εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, άλλες Διευθύνσεις όπως η Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού, http://www.mnec.gr/sites/default/files/financial_files/kentrikes%20yphresies-krat-provp-2014.pdf

αντίστοιχη με τις ε.ε.α του μαθητή, να *διασφαλίζεται* ότι τυχόν αναπηρία του εκπαιδευτικού δεν παρεμποδίζει την αποτελεσματική υποστήριξη του συγκεκριμένου μαθητή που καλείται να υποστηρίξει, κ.ά.

- Να θεσπιστούν προβλέψεις που να καθιστούν εφικτή και να ενισχύουν τη συνέχιση της παράλληλης στήριξης ενός μαθητή – ή της υποστήριξής του από ΕΒΠ - από το ίδιο πρόσωπο για το επόμενο σχολικό έτος, ιδίως σε περιπτώσεις όπου η συγκεκριμένη προσωπική σχέση υπήρξε αποδεδειγμένα θετική για την πρόοδο και την εξέλιξη του μαθητή, ή όπου η διασφάλιση συνέχειας και η αποφυγή της εναλλαγής προσώπων κρίνεται ως ιδιαίτερα σημαντική, λόγω της φύσης των δυσκολιών/αναγκών του μαθητή.
- Αναφορικά με τη στελέχωση ορισμένων ΤΕ έναντι άλλων - ιδίως σε απομακρυσμένες (ορεινές ή νησιωτικές) περιοχές - να διασφαλιστεί ότι τα δικαιώματα και οι εκπαιδευτικές ανάγκες του ενδιαφερόμενου μαθητικού πληθυσμού με αναπηρία/ε.ε.α λαμβάνονται υπόψη κατά προτεραιότητα έναντι δευτερευόντων - σε σχέση με το δικαίωμα στην εκπαίδευση- κριτηρίων π.χ. των αιτήσεων προτίμησης των εκπαιδευτικών.

2.2. Ίδρυση και λειτουργία των ΣΜΕΑΕ

Ενόψει επικείμενης ίδρυσης νέων σχολικών μονάδων από το αρμόδιο Υπουργείο, ο Συνήγορος επισημαίνει την ανάγκη να ληφθούν σοβαρά υπόψη οι ανάγκες ίδρυσης νέων ΣΜΕΑΕ, όπως αυτές προκύπτουν από τις σχετικές εισηγήσεις των αρμοδίων Σχολικών Συμβούλων ΕΑΕ, των ΚΕΔΔΥ και των Διευθύνσεων Εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα σημαντικό αναφορικά με το ζήτημα αυτό είναι να ληφθεί υπόψη η απουσία και η ανάγκη ίδρυσης, σε ολόκληρη τη χώρα, Ειδικών Επαγγελματικών Λυκείων για την συνέχιση της φοίτησης των αποφοίτων Ειδικών Επαγγελματικών Γυμνασίων, οι οποίοι, στην παρούσα φάση, στερούνται του δικαιώματος συνέχισης της εκπαίδευσής τους ισότιμα προς τον υπόλοιπο μαθητικό πληθυσμό, λόγω ανυπαρξίας σχολικών μονάδων κατάλληλων για τις ανάγκες τους.

Ως προς τη **λειτουργία** των ΣΜΕΑΕ, ο Συνήγορος υπογραμμίζει ότι θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα από την Πολιτεία στην κάλυψη πάγιων και βασικών αναγκών στελέχωσης από μόνιμο, επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό (ΕΠ, ΕΕΠ, ΕΒΠ) – τουλάχιστον αναλογικά, στο σύνολο επικείμενων προσλήψεων για την εκπαίδευση. Ως εκ τούτου προτείνει:

- **Να διασφαλιστεί – το συντομότερο και κατά το μέγιστο δυνατό - το απαραίτητο μόνιμο, εξειδικευμένο και κατάλληλο προσωπικό για την κάλυψη οργανικών θέσεων, ως αναγκαία προϋπόθεση για την εύρυθμη και**

επαρκή λειτουργία των ΣΜΕΑΕ, κατ' αναλογία προς τις σχολικές μονάδες της γενικής εκπαίδευσης, οι οποίες στελεχώνονται πρωτίστως από μόνιμους εκπαιδευτικούς και *μόνο συμπληρωματικά* από αναπληρωτές.

- Για την επίτευξη του παραπάνω, **να συσταθούν οι αναγκαίες και θεσμικά προβλεπόμενες οργανικές θέσεις**, ιδίως όσον αφορά τις ΣΜΕΑΕ της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

2.3. Λειτουργία των ΚΕΔΔΥ

Αναφορικά με τη λειτουργία των ΚΕΔΔΥ, για την επιτέλεση του έργου τους σε όλο το εύρος των αρμοδιοτήτων τους και την αποφυγή υπέρμετρων καθυστερήσεων, ο Συνήγορος θεωρεί αναγκαίο και προτείνει:

- **Να υπάρξει μέριμνα της Πολιτείας για στελέχωση των ΚΕΔΔΥ από σταθερή διεπιστημονική ομάδα** όλων των εκ του νόμου προβλεπόμενων και αναγκαίων ειδικοτήτων για ολόκληρο το έτος.
- **Να υπάρξει προγραμματισμός για τη λειτουργία διεπιστημονικών ομάδων σε αναλογία προς τον μαθητικό πληθυσμό της περιοχής αρμοδιότητας του κάθε ΚΕΔΔΥ**, όπως ορίζει ο κανονισμός λειτουργίας τους και η ισχύουσα νομοθεσία.

3. Ως προς τη διαδικασία πρόσληψης αναπληρωτών για την ΕΑΕ (Εκπαιδευτικών ΕΑΕ, ΕΕΠ, ΕΒΠ)

Ο Συνήγορος του Πολίτη προτείνει:

- **Να υπάρξει ειδική και επισταμένη μέριμνα του αρμόδιου Υπουργείου ώστε οι διοικητικές διαδικασίες για την πρόσληψη αναπληρωτών εκπαιδευτικών, ΕΕΠ και ΕΒΠ, σε κάθε περίπτωση, να ολοκληρώνονται πριν την έναρξη του εκάστοτε σχολικού έτους.**
- Για την επίτευξη του στόχου αυτού και με γνώμονα τις ιδιαίτερες ανάγκες της ΕΑΕ, **να εξεταστεί το ενδεχόμενο πραγματοποίησης ενός αριθμού προσλήψεων αναπληρωτών με συμβάσεις εργασίας μεγαλύτερης διάρκειας (π.χ. τριετούς)** δεδομένου ότι αυτό μπορεί να συμβάλει στην απλούστευση των διοικητικών διαδικασιών, αλλά και – κυρίως – στη διασφάλιση συνέχειας και σταθερότητας τόσο στην στελέχωση των ΣΜΕΑΕ (μέχρι να καταστεί εφικτή η κατάλληλη στελέχωσή τους με μόνιμο προσωπικό), όσο και στην εκπαιδευτική υποστήριξη μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. στα γενικά σχολεία.

Σε σχέση με το ζήτημα αυτό, ο Συνήγορος υπογραμμίζει ότι η ειδική μέριμνα του αρμόδιου Υπουργείου για έγκαιρη ολοκλήρωση των διαδικασιών είναι αναγκαία, προκειμένου να λάβει τέλος το απαράδεκτο φαινόμενο της καθυστερημένης έναρξης

λειτουργίας των ΣΜΕΑΕ έναντι των λοιπών σχολικών μονάδων κάθε χρόνο, όπως και η καθυστέρηση στην παροχή παράλληλης στήριξης ή στη στελέχωση των ΤΕ.

Επισημαίνεται και πάλι ότι οι ανάγκες στελέχωσης των ΣΜΕΑΕ, όσο και υποστήριξης των μαθητών με αναπηρία/ε.ε.α. που φοιτούν στα γενικά σχολεία (όπως άλλωστε και γενικότερα οι ανάγκες για προσλήψεις αναπληρωτών στη γενική εκπαίδευση) είναι, κατά το μεγαλύτερο μέρος, γνωστές και καταγεγραμμένες ήδη από το προηγούμενο σχολικό έτος και, κατά συνέπεια, ο προγραμματισμός τόσο για την διασφάλιση των αναγκαίων κονδυλίων όσο και για την έγκαιρη ολοκλήρωση των σχετικών διοικητικών διαδικασιών είναι απολύτως εφικτός. Εξαίρεση από τον προγραμματισμό μπορεί να αποτελέσουν μόνο περιπτώσεις αποχώρησης ή απουσίας προσωπικού των ΣΜΕΑΕ για έκτακτους ή απρόβλεπτους λόγους, ή οι περιπτώσεις μαθητών των οποίων οι ε.ε.α. είτε προέκυψαν εκτάκτως λόγω απρόβλεπτων συνθηκών, είτε έγιναν αντιληπτές ή πιστοποιήθηκαν από το αρμόδιο ΚΕΔΔΥ πρόσφατα (π.χ. κατά την πρώτη εγγραφή στο σχολείο, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ή με την έναρξη του σχολικού έτους). Για τις περιπτώσεις αυτές μπορεί να προβλέπεται και να ακολουθείται, κατ' εξαίρεση, διαφορετική διαδικασία.